

6. Рішення у справі «Дубенко проти України»//Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 4 (56). – С. 38–39.
7. Остаточне рішення у справі «Іванов Юрій Миколайович проти України» від 15 жовтня 2009 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1.
8. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI//Відомості Верховної Ради України від 26.04.2013.- № 17, стор. 940, стаття 158
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про виконання рішень судів з питань соціального захисту громадян в Україні» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1
10. Про виконання рішень судів з питань соціального захисту громадян в Україні: проект Закону від 29.07.2013 р. № 3035 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf35.

ФАКАС І. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Чернівецький факультет Національного
університету «Одеська юридична академія»)

УДК 349.3

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПО ІНВАЛІДНОСТІ ВНАСЛІДОК ТРУДОВОГО КАЛІЦТВА ЧИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ

У статті досліджується пенсійне забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання в умовах проведення в Україні пенсійної реформи. Аналізуються умови призначення пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання, здійснюється аналіз і оцінка змін, яких зазнав цей вид пенсійного забезпечення.

Ключові слова: пенсія, пенсія по інвалідності, пенсійне забезпечення по інвалідності, трудове каліцтво, професійне захворювання, соціальне забезпечення, пенсійне право.

В статье исследуется пенсионное обеспечение по инвалидности вследствие трудового увечья или профессионального заболевания в условиях проведения в Украине пенсионной реформы. Анализируются условия назначения пенсии, а также проводится анализ и оценка изменений, которых претерпел данный вид пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: пенсия, пенсия по инвалидности, пенсионное обеспечение по инвалидности вследствие трудового увечья или профессионального заболевания.

In the article probed the pension providing on disability as a result of labour injury or professional disease in the conditions of lead through in Ukraine of pension reform. The analysed terms of setting of pension on disability as a result of labour injury or professional disease, analysis and estimation of changes which was tested by this type of the pension providing is carried out.

Key words: pension, pension on disability, pension on disability as a result of labor injury or professional disease.

Вступ. Конституційне визнання за кожною людиною чи громадянином права на належні, безпечні і здорові умови праці передбачає обов'язок держави не тільки піклуватися про працююче населення, але й забезпечити соціальний захист тих, хто постраждав унаслідок нещасних випадків на виробництві чи професійних захворювань.

Пенсійна реформа, що започаткована із прийняттям законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» і продовжена прийняттям 8 липня 2011 р. Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» торкнулася більшості населення нашої держави. При цьому особливої актуальності набувають питання пенсійного забезпечення громадян України.

Проблеми пенсійного забезпечення досліджували вчені-юристи радянського періоду, серед яких особливе місце посідають праці: В.С. Андреева, Є.І. Астрахана, В.А. Ачаркана, І.В. Гушчина, О.Д. Зайкіна, М.Л. Захарова, Р.І. Іванової, Т.М. Кузьміної, В.К. Субботенко, В.О. Тарасової, Е.Г. Тучкової, Я.М. Фогеля та ін.

В Україні окремі аспекти пенсійних правовідносин висвітлювалися у працях: М.І. Боднарчук, Н.Б. Болотіної, І.О. Гуменюк, Т.О. Дідковської, М.М. Клемпарського, Л.М. Князькової, Т.В. Кравчук, І.В.

Оклей, С.М. Прилипка, С.М. Синчук, І.М. Сироти, А.В. Скоробагатська, Н.М. Стаховської, Б.І. Сташківа, Н.М. Хуторян, М.М. Шумила та ін.

Комплексне загальнотеоретичне дослідження проблем пенсійного забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі здійснила Н.П. Коробенко. Разом із тим, предметом її наукового дослідження було пенсійне забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання чи травми, не пов'язаної із виконанням особою трудових обов'язків.

Постановка завдання. Зважаючи на те, що рівень смертельного травматизму в Україні за даними Міжнародної організації праці залишається одним з найвищих порівняно з європейськими країнами та США, а право на пенсію по інвалідності внаслідок виконання особою трудових обов'язків виникає у чималій кількості громадян, метою цієї статті є дослідження умов пенсійного забезпечення внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання в умовах проведення в Україні пенсійної реформи.

Результати дослідження. Пенсійне забезпечення внаслідок виконання особою трудових обов'язків було передбачене в системі пенсійного забезпечення, що сформувалася в Україні ще в 1991 р. із прийняттям Закону України «Про пенсійне забезпечення» [1].

Соціальний захист громадян у процесі їх трудової діяльності значно покращився із запровадженням загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку. 23 вересня 1999 р. було прийнято Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», який набрав чинності з 01 квітня 2001 р. Окремий розділ цього закону присвячено відшкодуванню шкоди, заподіяної застрахованому ушкодженням його здоров'я, шляхом здійснення страхових виплат. Однією з таких виплат визначено страхові виплати пенсії по інвалідності потерпілому. Однак пунктом 16 ст. 34 цього закону передбачено, що виплата пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання провадиться потерпілому відповідно до законодавства про пенсійне забезпечення [2].

Законом України «Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 22 січня 2001 р. було внесено зміни до ч. 1 ст. 34 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Зокрема, передбачалось, що розмір щомісячної страхової виплати та пенсії по інвалідності, призначених потерпілому одночасно у зв'язку з одним і тим самим нещасним випадком сумарно не повинен перевищувати середньомісячний заробіток, який потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Визначені раніше сума щомісячної страхової виплати та пенсія по інвалідності зменшено не підлягають [3].

У зв'язку із реформуванням пенсійної системи, пенсійне забезпечення по інвалідності від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання з 2004 р. передбачено солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Однак п. 3 ст. 30 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4] містить лише одну норму, згідно з якою пенсія по інвалідності від нещасного випадку призначається як і раніше відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». А оскільки до зазначеного закону не внесені відповідні зміни, такі пенсії призначаються за нормами Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Згідно до ст. 26 цього Закону інвалідність вважається такою, що настала внаслідок трудового каліцтва, якщо нещасний випадок, який спричинив інвалідність, стався (крім випадків протиправного діяння):

- а) при виконанні трудових обов'язків (у тому числі під час відрядження), а також при здійсненні будь-яких дій в інтересах підприємства або організації, хоча б і без спеціального доручення;
- б) по дорозі на роботу або з роботи;
- в) на території підприємства, організації або в іншому місці роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), протягом часу, необхідного для приведення в порядок знарядь виробництва, одягу тощо перед початком або після закінчення роботи;
- г) поблизу підприємства, організації або іншого місця роботи протягом робочого часу (включаючи і встановлені перерви), якщо перебування там не суперечило правилам внутрішнього трудового розпорядку;
- д) при виконанні державних або громадських обов'язків;
- е) при виконанні дій по рятуванню людського життя, по охороні державної, колективної та індивідуальної власності, а також по охороні правопорядку [1].

Список професійних захворювань затверджується в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Віднесення захворювання до професійного здійснюється відповідно до процедури встановлення зв'язку захворювання з умовами праці (постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1232) та переліку професійних захворювань, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 р. № 1662 [5; 6].

Відповідно до ч. 1 ст. 25 Закону України «Про пенсійне забезпечення» пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання призначаються незалежно від стажу роботи. Отже, пра-

во на пенсійне забезпечення внаслідок нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання може виникнути в особи лише за наявності у неї однієї із трьох груп інвалідності, що настала в результаті виконання особою трудових обов'язків незалежно від наявності страхового стажу.

Щодо наявності групи інвалідності законодавством передбачено, що причини і групи інвалідності, а також час настання інвалідності визначаються органом медико-соціальної експертизи (ч. 2 ст. 24 зазначеного Закону). Проведення медико-соціальної експертизи на сьогодні регулюється Положенням про медико-соціальну експертизу і Положенням про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317 [7], а встановлення конкретної групи інвалідності здійснюється відповідно до затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України Інструкції про встановлення груп інвалідності від 5 вересня 2011 р. № 561 [8].

Отже, документом, який підтверджує встановлення інвалідності є довідка медико-соціальної експертної комісії про визнання особи інвалідом. Крім того, до заяви про призначення пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання додаються копії акта про нещасний випадок на виробництві (форма Н-1), акта про розслідування нещасного випадку чи аварії (форма Н-5), акта розслідування професійного захворювання (форма П-4).

Згідно до ст. 83 Закону України «Про пенсійне забезпечення» пенсія по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання призначається із дня встановлення інвалідності органами медико-соціальної експертизи, якщо звернення за пенсією надійшло не пізніше 3 місяців з дня встановлення інвалідності [1].

Отже, якщо особа звернулася пізніше цього терміну, пенсія по інвалідності внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання призначатиметься з дня звернення за нею.

Але, як відзначає Н.П. Коробенко, передбаченого законодавством тримісячного строку не завжди достатньо для подання необхідних документів. Така норма в окремих випадках не дозволяє особі з інвалідністю отримати матеріальне забезпечення за весь період інвалідності. Оскільки особа, в якій виникло право на пенсію по інвалідності, – це людина, яка має стійкі розлади функцій організму, що зумовлені захворюванням (які інколи виникають раптово), наслідком травм (травма, як правило, завжди є неочікуваною), відповідно пріоритетом для неї буде (особливо у випадках раптового настання інвалідності) стабілізація та покращення загального стану здоров'я. Досить часто особа у цей час може знаходитись на лікуванні у медичному закладі або її фізичний та емоційний стан не дозволяють їй у такий складний період зібрати чималу кількість документів, відвідуючи з цією метою різні підприємства, установи, організації. Як наслідок, тримісячний строк пропускається і особа з інвалідністю у цей період залишається без гарантованого законодавством України матеріального забезпечення у вигляді пенсії по інвалідності [9, с. 57-58].

Ми підтримуємо позицію Н.П. Коробенко, що пенсія по інвалідності має призначатися із дня встановлення інвалідності у строк, що є більшим, ніж передбачений на цей час у пенсійному законодавстві, особливо зважаючи на те, що причиною інвалідності стало трудове каліцтво або професійне захворювання.

В пенсійному законодавстві Російської Федерації, наприклад, встановлено більший термін. Так, у пп. 2 п. 4 ст. 19 Федерального Закону «Про трудові пенсії в Російській Федерації» від 17 грудня 2001 р. передбачено, що трудова пенсія по інвалідності призначається з дня визнання особи інвалідом, якщо звернення за зазначеною пенсією надійшло не пізніше ніж через 12 місяців з цього дня [10].

На думку Н.П. Коробенко, доцільним б було застосувати диференційований підхід до таких строків залежно від того, встановлено інвалідність на конкретний строк чи безстроково. У зв'язку з цим вона пропонує у разі встановлення інвалідності на конкретний строк, пенсію по інвалідності призначати з дня встановлення інвалідності, якщо за нею звернулися не пізніше аніж за 6 місяців, а для осіб, яким інвалідність встановлено без зазначення строку переогляду, – з дня встановлення інвалідності, якщо за нею звернулися не пізніше 12 місяців [9, с. 58].

На наш погляд, не викликає сумнівів те, що строк звернення за пенсією по інвалідності слід збільшити. Ми пропонуємо закріпити в пенсійному законодавстві України норму, що є аналогічною російському законодавству, та збільшити нині існуючий тримісячний термін до 12 місяців. Це дозволить поставити в однакові умови осіб, у яких виникло право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника (саме 12-місячний термін встановлено пп. 3 п. 1 ст. 45 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» цим особам для звернення за пенсією), та осіб, яким призначатиметься пенсія по інвалідності. Причому такий строк необхідно встановити незалежно від причини інвалідності, настала вона внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання або внаслідок загального захворювання.

Таке нововведення сприятиме тому, що всі особи з інвалідністю матимуть реальні можливості отримувати пенсію по інвалідності в солідарній пенсійній системі з дня встановлення інвалідності, а також зможуть за спокійних умов та без завдання шкоди своєму здоров'ю реалізувати право на таку пенсію [9, с. 58].

Що стосується розмірів пенсій по інвалідності внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання, то ст. 29 Закону України «Про пенсійне забезпечення» встановлює наступні: інвалідам I групи – 70%, II групи – 60%, III групи – 40% середнього заробітку на підприємстві, який обчислюється для тієї чи іншої професії [1].

Цією ж статтею встановлено обмеження розміру пенсій по інвалідності внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання. Так, максимальна пенсія не може перевищувати трьох, а для працівників, зайнятих на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими умовами праці (за Списком № 1), – чотирьох мінімальних пенсій за віком. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 544 від 15.04.2003 року, такі розміри відповідно становлять 150 та 200 грн [11].

Оскільки розмір пенсій по інвалідності внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання встановлюється у відсотках до середнього заробітку на підприємстві, який обчислюється для тієї чи іншої професії співставимо ці розміри. Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника по економіці України в жовтні 2013 році становила 3282,54 грн [12]. Отже, розмір пенсій по інвалідності внаслідок трудового каліцтва та професійного захворювання повинен був би встановлюватись в межах від 1313,02 грн (40% середньомісячного заробітку) до 2297,78 грн (70% середньомісячного заробітку).

Однак на сьогоднішній день залишається чинною постанова Кабінету Міністрів України № 544 від 15.04.2003 року, згідно з якою пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання не повинні перевищувати 150 та 200 грн. Для окремих категорій пенсіонерів зі стажем підземних робіт розміри пенсій не повинні перевищувати відповідно 222,80 грн – для чоловіків зі стажем від 10-15 років; для жінок від 7 років шести місяців до 12 років шести місяців); 242,80 грн – для чоловіків зі стажем від 15 до 20 років; для жінок від 12 років шести місяців до 17 років шести місяців до) та 275, 80 грн – для чоловіків зі стажем від 20 років і більше, для жінок від 17 років шести місяців і більше [11].

Постанова Кабінету Міністрів України № 265 від 26.03.2008 року гарантує інвалідам мінімальний розмір пенсійних виплат. Цією постановою встановлено наступне: якщо місячний розмір пенсійних виплат не досягає прожиткового мінімуму, встановленого законом для осіб, які втратили працездатність, то надається щомісячна державна адресна допомога у сумі, якої не вистачає до зазначеного прожиткового мінімуму [13]. 3 01 грудня 2013 року прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність становить 949 грн.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що пенсійне законодавство України застосовує два розміри мінімальної пенсії за віком. Один розмір мінімальної пенсії за віком залежить від страхового стажу та встановлюється на рівні прожиткового мінімуму згідно ст. 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» і застосовується виключно для визначення розмірів пенсій, призначених згідно з цим Законом, в тому числі це стосується й пенсій по інвалідності внаслідок загального захворювання.

А оскільки пенсії по інвалідності внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання призначаються згідно з Законом України «Про пенсійне забезпечення», то застосовується інший мінімальний розмір пенсії, передбачений для обчислення трудових пенсій за віком, який становить 50 грн (постанова Кабінету Міністрів України № 544 від 15.04.2003 р.).

Аналогічна ситуація й з максимальним розміром пенсії. В першому випадку цей розмір не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність (п. 3 ст. 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»). В другому випадку, як вже зазначалося, максимальна пенсія не може перевищувати трьох, а для окремих категорій працівників, – чотирьох мінімальних пенсій за віком, причому однієї такої пенсії становить 50 грн (постанова Кабінету Міністрів України № 544 від 15.04.2003 р.).

Висновки. Таким чином, практичне застосування законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення» в частині призначення пенсій по інвалідності призводить до різкої диспропорції у пенсійному забезпеченні інвалідів внаслідок загального захворювання та інвалідів внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання.

На наш погляд, пенсії по інвалідності, незалежно з якої причини настала інвалідність – чи це загальне захворювання, чи трудове каліцтво або професійне захворювання – повинні призначатись за нормами Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Зважаючи на зазначене вище, можна дійти висновку, що пенсійна реформа не вирішила жодного питання, пов'язаного з пенсійним забезпеченням інвалідів внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання. Наступним етапом пенсійної реформи повинно стати удосконалення пенсійного забезпечення по інвалідності, пов'язаної із виконанням особою трудових обов'язків та забезпечення рівних конституційних прав інвалідів.

Список використаних джерел:

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05 листопада 1991 р.//Відомості ВРУ, 1992. – № 3 – ст. 10.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23 вересня 1999 р.// Відомості ВРУ, 1999. – № 46-47. – ст. 403.
3. Про страхові тарифи на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 22 січня 2001 р.//Відомості ВРУ, 2001. – № 17. – ст. 80.

4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 липня 2003 р.//Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49. – ст. 376.
5. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві : постанова КМУ від 30 листопада 2011 р. № 1232.
6. Перелік професійних захворювань : постанова КМУ від 8 листопада 2000 р. № 1662.
7. Питання медико-соціальної експертизи : постанова КМУ від 03 грудня 2009 р. № 1317//Офіційний вісник України. – 2009. – № 95. – Ст. 3265.
8. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 5 вересня 2011 р. № 561//Офіційний вісник України. – 2011. – № 91. – Ст. 3319.
9. Коробенко Н. Пенсійне забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання в умовах проведення в Україні пенсійної реформи/Н. Коробенко//Право України. – 2012. – № 6. – С. 53-59.
10. О трудовых пенсиях в Российской Федерации : Федеральный Закон от 17 декабря 2001 г.//Собрание законодательства РФ. – 24.12.2001. – № 52 (1 ч.). – ст. 4920.
11. Про підвищення розмірів трудових пенсій : постанова Кабінету Міністрів України № 544 від 15.04.2003 р.//Офіційний вісник України. – 2003. – № 16. – Ст. 709.
12. Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника по економіці України в цілому за 2005 – 2013 роки//[Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.social.org.ua>.
13. Деякі питання пенсійного забезпечення громадян : постанова Кабінету Міністрів України № 265 від 26.03.2008//Офіційний вісник України. – 2008. – № 25. – Ст. 785.

ШАПЕНКО Л. О.,

старший викладач кафедри теорії та історії
держави і права Юридичного інституту
(Національний авіаційний університет)

УДК 364.013:656.7.071(045)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто питання реалізації права на соціальний захист працівників цивільної авіації в Україні. Увага приділяється проблемам соціального забезпечення даної категорії працівників, що здійснюється шляхом проведення загальнообов'язкового державного страхування. Автор аналізує сучасний стан та можливі перспективи розвитку системи соціального захисту працівників у сфері цивільної авіації на основі діючої нормативної бази, а також укладеної нової Галузевої угоди у сфері авіаційного транспорту на 2013-2015 роки.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні гарантії, соціальна допомога, соціальне страхування, загальнообов'язкове державне страхування, працівники цивільної авіації.

В статье рассмотрены вопросы реализации права на социальную защиту работников гражданской авиации в Украине. Значительное внимание уделяется проблемам социального обеспечения, осуществляемого путем проведения обязательного государственного страхования. Автор анализирует современное состояние и возможные перспективы развития системы социальной защиты работников авиационной отрасли на основании действующей нормативной базы, а также заключенного нового Отраслевого соглашения в сфере авиационного транспорта на 2013-2015 годы.

Ключевые слова: социальная защита, социальное обеспечение, социальные гарантии, социальная помощь, социальное страхование, обязательное государственное страхование, работники гражданской авиации.

The article discusses issue of realization of the right to social protection of Civil Aviation employees. Attention is paid to social welfare of this category of workers, which is carried out by means of compulsory state insurance. The author analyzes the current state and possible prospects of development of social protection system in Civil Aviation on the basis of the current legislation as well as the new sectoral deal in the sphere of air transport for 2013-2015.

Key words: social protection, social security, social guarantees, social assistance, social insurance, compulsory state insurance, employees of Civil Aviation.

